

SZÓTÁRSZEMLE

Porkoláb Ádám – Fekete Tamás **Magyar–angol és Angol–magyar nyelvészeti szakszótár**

Pécs: Szerzői, elektronikus kiadás, 2021, 283 p., 292 p.
Angol–magyar nyelvészeti szakszótár: ISBN 978-615-01-1075-2, <https://mek.oszk.hu/21900/21922/>
Magyar–angol nyelvészeti szakszótár: ISBN 978-615-01-1074-5, <https://mek.oszk.hu/21900/21918/>

A magyar és angol nyelvészeti tantárgyakat hallgató diákok, illetve az ezeken a területeken nyelvészeti képzésben részt vevő egyetemi hallgatók, kutatók, nyelvtudományi szakfordítók stb. számára hatalmas érték ez a két kötet, amelyeket a szerkesztők elektronikus formában, ingyen tettek mindenki számára elérhetővé. Bár a tudomány, így a nyelvtudomány nyelve az angol itthon és nemzetközi szinten is, eddig csak német–magyar és orosz–magyar nyelvpárban készült nyelvészeti szakszótár. Ezt a hiányt pótolták most a szerkesztők, láthatóan egyéni kezdeményezésben, kiadói háttér nélkül. Porkoláb Ádám és Fekete Tamás a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájában szereztek meg PhD-fokozatukat 2018-ban, Fekete Tamás azóta a PTE Angol Nyelvészeti Tanszékének adjunktusa. Úgy tűnik, ezt az óriási munkát teljes egészében ők ketten végezték, nem kaptak segítséget sem a tartalomhoz, sem a tördeléshez. A szótár összeállításához egy szabadon felhasználható, online tördelő- és szótárszerkesztő programot használtak. A szerzők az előszóban kérnek egyrészt bármilyen visszajelzést a szótár tartalmára vonatkozóan, másrészt várják könyvkiadók, nyomdaipari szakemberek megkeresését is, akik segítenének szótáraik nyomtatott formában történő megjelentetésében. Oktatóként, kutatóként nagyon fontosnak tartom, hogy legalább annyi példány jelenjen meg nyomtatásban is, amennyi az egyetemek könyvtáraiban és kutató műhelyeiben a hallgatók, doktoranduszok és oktatók számára szükséges lehet.

A két kötet előszava majdnem teljesen megegyezik, mindkettőt 2021. márciusi dátummal látták el, ezekben kaphatunk bepillantást a szótárkészítés részleteibe. Ebből megtudjuk, hogy a szerkesztők mindössze három év alatt állították össze a szótárakat. A munka forrásaként először két olyan kisebb, angol–magyar nyelvészeti szógyűjteményt néztek át, amelyek az elmúlt két évtizedben jelentek meg, majd számos egyéb angol vagy magyar szótárt, kézikönyvet, glosszáriumot stb. tekintettek át. Ezek felsorolása az előszó után található; a források jegyzéke 41 tétel. Ezek alapján állt végül össze a tartalom: mintegy 12 500 címszó.

Az előszóban megtaláljuk a szótár célját is: „elsősorban szaktanulmányok írásához és fordításához, illetve nyelvészeti kutatáshoz” ajánlják. A rendkívül gazdag szóanyag miatt azonban a szótárt jóval szélesebb kör is haszonnal forgathatja, hiszen „tartalmazza a nyelvészeti alapszókincs, valamint az alkalmazott és általános nyelvészet tudományos közösség által már elfogadott, a tudomány nyelvében gyökeret vert alakjainak angol és magyar változatait”. Mivel tehát a célközönség az egyetemi hallgatótól a publikációt író kutatóig terjed, az általános szótáraktól eltérően itt nem volt szükséges a szavak kiejtését feltüntetni.

Az előszóban további információkat is találunk a címszavak szakterületi besorolásáról. A szóanyag a nyelvészethez valamilyen módon kapcsolható területek széles skáláját tartalmazza, például: a beszédképzés tanulmányozásakor szükséges anatómiai és biológiai kifejezéseket, sőt a beszédképzéssel, beszédkognícióval kapcsolatos problémák neveit is. Minden címszó tudományterületi besorolása zárójelben van megadva a címszó után, például stilsztika, hangtan, szociolingvisztika, jelentéstan, netnyelvészet stb.

A szerzők további célja a külföldi publikálás elősegítése, ennek érdekében szerepeltek a szótárban „a szerkesztők és szerzők

számára alapvető kutatómódszertani terminológiát és nyomdatechnikai szakkifejezéseket” is, akár egész szintagmákat, mint például: „**the results of the experiment are not representative** (kutatómódszertan) *fn* • kísérlet eredményei nem reprezentatívak”.

A szótár megastruktúrája mást nem tartalmaz, az előszó és a felhasznált források jegyzéke után egyéb, például rövidítések jegyzéke nem található, és nincs is rá szükség, hiszen a nyelvészettel foglalkozó célközönségtől elvárható, hogy a lexikográfiában szokásos rövidítésekkel tisztában legyen.

Rátérve a szótár makrostruktúrájára, alfabetikus szótárt találunk, kizárólag hagyományos szócikkkel, nem tartalmaz sem képi anyagot, sem keretes betétszöveget vagy táblázatokat. Az adatokat kéthasábos elrendezésbe tördelték, az ábécé minden betűje új oldalon kezdődik.

A szótári mikrostruktúra egyszerű: a vas-tag betűs címszót zárójelben a tudományterületi besorolása követi (mindkét kötetben magyarul), majd a szófajt jelölő rövidítés dőlt betűvel, végül a célnyelvi ekvivalens. A szócikkek egy részében egy célnyelvi ekvivalens található, például: „**babbling** (nyelvelsajátítás) *fn* • gagyogás”. Más szócikkek esetében szinonimákat is találunk, például: „**ellipsis** (stilisztika, történeti-összehas. nyelv., jelentéstan) *fn* • ellipszis, jelentéstapadás, szókihagyás, tapadás (jelentésé)”.

Mivel a szótár célközönsége az előszó szerint az „érettségre készülő középiskolástól egészen a külföldi előadására készülő egyetemi tanárig” terjed, a szótári állomány az általános szótárakban található, hétköznapi szavakról, például: „**year** (történeti-összehas. nyelv.) *fn* • évszám” a nagyon speciális szakterületi szakkifejezésekig terjed, például: „**word-internal root vowel shortening** (hangtan) *fn* • belsőtagi tőmagánhangzó-rövidülés”.

Ez nem értelmező vagy terminológiai szótár, értelmezéseket, definíciókat nem tartalmaz, bár ha a szerzők szükségesnek találták, akkor csúcsos zárójelben magyarázatot fűztek a szócikkbe, például: „**agnosia** (neu-

rolingviztika) *fn* • agnózia <ép szenzoros funkciók melletti észlelési zavar>”. Ezt a stratégiát nem alkalmazzák következetesen, sokszor nincs ilyen magyarázat, például: a diszláliáról szóló szócikkben.

A „<>” jelek között megadott rövid magyarázatok tartozhatnak a címszóhoz is, például: „**e.g. (exempli gratia) <for example>** (szerkesztői-kiadói ismeretek) *fn* • pl.: (például)”. A célnyelvi oldalon több funkciót is betöltenek ezek a magyarázatok. Ha nincs célnyelvi ekvivalens, akkor a körülírással megadott jelentés szerepel közöttük, például: „**intarzia (nyelvi játék)** (általános nyelvészet) *fn* • <word game in which a word, name or phrase is concealed within a different phrase or sentence>”; segíthet megkülönböztetni a kifejezés két külön értelmű fordítását, például: „**hehezetlen** (hangtan) *fn* • deaspirated <sound that lost its aspiration>, unaspirated <sound that never carried aspiration>”; vagy hordozhat enciklopédikus jellegű többlet információt (annak ellenére, hogy az előszó szerint ez nem volt célja a szótárnak), például: „**hallócsontcskák** (hangtan) *fn* • ossicles, auditory ossicles <kalapács [malleus]; üllő [incus]; kengyel [stapes]>”. Ritkán előfordul az is, hogy mind a két oldalon találunk ilyen magyarázatot, például: „**aphaeresis <loss of word-initial sound(s)>** (hangtan) *fn* • aferézis <szókezdő hang vagy hangok lekopása>”.

Néhány szakkifejezés esetében a szerzők fontosnak találták feltüntetni, hogy kinek a nevéhez fűződik a fogalom, ezt kerek zárójelben tették meg, néha csak a forrásoldalon, például: „**férfiasság (Hofstede)** (kommunikáció) *fn* • masculinity”, néha mind a két oldalon, például: „**SPEAKING modell (Hymes)** (szociolingviztika) *fn* • SPEAKING model (Hymes)”.

A szótár az amerikai helyesírást részesíti előnyben, ha a brit helyesírás ettől eltér, azt mind a két kötetben zárójelben jelzik. Ez a jelzés a lehető legrövidebb formában történik, tehát a szerkesztők számítanak arra, hogy a felhasználók ismerik a brit és az amerikai helyesírás közötti különbségeket, és ér-

telmezni tudják, hogy a zárójeles rész mire vonatkozik, például:

rotacizáció (hangtan) *fn* • rhotacization (-s-)

behavior (-our) (pszicholingvisztika) *fn* • viselkedés.

Ha a magyar kifejezés több helyesírással is elterjedt, azaz a magyar írásmód mellett használatos a latin vagy angol helyesírása, mindegyiket szerepeltetik a szótárban. Ez vagy egyetlen szócikken belül történik, például: „**stroke VAGY sztrók** (neurolingvisztika) *fn* • stroke” (külön ’sztrók’ címszó nincs); vagy mind a két helyesírási variáns külön szócikkben szerepel, például:

abessivus VAGY abesszívusz (mondatan) *fn* • abessive (case), privative (case), caritative (case)

abesszívusz VAGY abessivus (mondatan) *fn* • abessive (case), privative (case), caritative (case).

Szintén külön szócikkbe rendezték a homográfokat is, tehát ez a szótár nem használja az általános nyelvi szótárakban megszokott megoldást, miszerint a címszó alatt a jelentéseket számozással különítik el. Itt külön bejegyzésként szerepelnek az azonos alakú szavak, és a címszó után zárójelbe tett nyelvtudományi szakterület különbözteti meg a jelentéseket, például:

media (számítógépes/netnyelv.) *fn* • média

media <voiced stop> (hangtan) *fn* • media (zöngés zárhang).

Egy általános szótárban általában nem találunk tulajdonneveket, de egy szakszótárban indokolt lehet bizonyos kiadványok vagy szervezetek nevének szerepeltetése. Ez az angolul publikáló vagy előadó kutatók számára hasznos, hiszen célszerű, hogy a szervezetekre vagy alpművekre azonos és helyes angol néven utaljanak a magyar szerzők és előadók, például: „**A magyar nyelv értelmező szótára** (általános nyelvészet) *fn* • Explanatory Dictionary of the Hungarian Language” vagy „**Magyar Szemiotikai Társaság** (általános nyelvészet) *fn* • Hungarian

Semiotics Society”. Természetesen angol nyelvterületről származó tulajdonnevek is szerepelnek az angol kötetben, például: „**British National Corpus (BNC)** (korpusznyelvészet) *fn* • Brit Nemzeti Szövegtár”.

Mivel a két kötet szóanyaga teljes mértékben megegyezik, ezeket a tulajdonneveket a másik irányú kötetben is megtaláljuk. Míg az „Acoustical Society of America” szerepeltetése indokolt angol–magyar irányban, a magyar–angol kötetben az „Amerikai Akusztikai Társaság” nehezen értelmezhető, hiszen egy magyar nyelvű szövegben nem várható ennek a névnek a felbukkanása, valamint a szervezetnek nincs hivatalos magyar neve, márpedig egy szótárban való szereplés azt sugallja, hogy ezt az amerikai szervezetet így hívják magyarul.

Számos szótár és egyéb kiadvány címe szerepel a szótárban, de nincs arra vonatkozó információ, hogy milyen időperiódusból válogattak a szerzők, mindenesetre a kortárs művek mellett egy 1873-as kiadvány (A magyar nyelv teljes szótára) is bekerült.

A szótárban ezen kívül hosszabb, szintagmaszerű kifejezések is megtalálhatók, például: „**a szövegkörnyezethez képest gyorsabb beszédtempó** (hangtan) *mn* • quicker than the surrounding talk”. Az ilyen kifejezéseknek mindig nehéz megállapítani a szófaját, és úgy tűnik, hogy a szerzők az angol kifejezésből indultak ki, az valóban melléknévként értelmezhető, de a magyar kifejezés főnévi szerkezet.

Ez a hosszabb kifejezés egy újabb következtelenségre hívja fel a figyelmet, a névelők használatára. Általában a szótárakban a címszavak nem szoktak névelőket tartalmazni, itt mégis számos olyan kifejezést találunk az „A” betű alatt, amelyekben talán nem szükséges a névelő használata, például: „**a megjelenés éve** (szerkesztői-kiadói ismeretek) *fn* • year of publication”.

Azok a kifejezések viszont, amelyek az angol–magyar kötetben a „T” alá kerültek, például: „**The Queen’s English** (szociolingvisztika) *fn* • királynő angolja”, magyarul nem tartalmazzák a névelőt: „**királynő angolja** (szociolingvisztika) *fn* • The Queen’s English”.

Ami a szófajokat illeti, a szótár főként főneveket és melléneveket tartalmaz, nagyon kevés ige található benne. Benne vannak a főnevek, például a „conjugation”, az „inflection” és a „ragozás”, de nincsenek benne az igei alakok, a „conjugate”, az „inflect” sem a „ragoz”.

A szótárakban a magyar–angol kötetben az igék egyes szám harmadik személyben szoktak szerepelni, az angol–magyar kötetben pedig a „bare infinitive”, azaz az ige alap, ún. szótári alakja, „to” nélkül. Itt a magyar–angol kötetben az igék a szokványos alakban olvashatók, de az angol ekvivalensek háromféleképpen:

ábrázol (mondattan) *ige* • to represent

dekódol (kommunikáció) *ige* • decode

derivál (alaktan) *ige* • (to) derive

Egyetlen ige van főnévi igenévi alakban: „**blogot vezetni** (számítógépes/netnyelv.) *ige* • (to) write a blog, (to) blog”. Az angol–magyar kötetben „to + ige” alakban kilenc címszó található, ami gondot okozhat, mert egy rutinos szótárhasználó nem a „T” alatt keresi az igéket.

Van néhány furcsa hiányosság a szótár tartalmában, amelyek talán fakadhatnak abból, hogy kizárólag a források feldolgozása történt meg, a kigyűjtött kifejezések rendszerezése és továbbgondolása nem. A szociolingvisztika témakörén belül a Magyarországon élő egyéb nemzetiségeknek csak töredékét találtam meg. Hazánkban 13 nemzeti kisebbség él, ezek közül csupán három található meg a szótárban, közülük egy megkapta a „kétnyelvű” jelzöt, a többiek nem:

magyarországi kétnyelvű románok (szociolingvisztika) *fn* • bilingual Romanians of Hungary

magyarországi németek (szociolingvisztika) *fn* • Germans of Hungary

magyarországi szlovákok (szociolingvisztika) *fn* • Slovaks of Hungary

A határon túli magyar népesség közül az erdélyi, a horvátországi és a szlovéniai hiányzik, a burgenlandiak megkapták az „őshonos” jelzöt, ők kétszer is benne vannak:

kárpátaljai magyarok (szociolingvisztika) *fn* • Hungarians in Ukraine

őrvidéki őshonos magyarok (szociolingvisztika) *fn* • Hungarian natives of Burgenland

ausztriai magyarság (szociolingvisztika) *fn* • Hungarian diaspora in Austria

vajdasági magyarság (szociolingvisztika) *fn* • Vojvodina Hungarians

felvidéki magyarság (szociolingvisztika) *fn* • Hungarians in Slovakia

Érdeemes volna a következő kiadásban áttekinteni az egyes szakterületeket, felkutatni a hiányzó kifejezéseket, és valamilyen módon egységesíteni az angol megnevezéseket. Aki már fordított ebben a témában szöveget angolra, az tapasztalhatta, mekkora a bizonytalanság ezen a téren. Az angol megnevezések a tájegységek megnevezésében is esetlegesek, számos formában léteznek. Itt is azt látjuk, hogy az öt határon túli magyar népcsoport angol elnevezései négyféle szerkezetet mutatnak. Itt hangsúlyozom az elektronikus formátum előnyeit, hiszen ennek köszönhetően tudtam gyorsan kikeresni a fenti kifejezéseket.

Végül meg kell említeni, hogy a szótár mindkét nyelven tartalmaz néhány elgépelést és elválasztási hibát. Megjegyzem, a szótárkészítési folyamatot ideális esetben egy nagy csapat kiadói munkatárs, lektor, korrektor, tördelő stb. segíti, míg az előszó szerint a szerkesztők ilyen segítségre nem számíthatnak. A szerzők által megadott e-mail-címen jeleztem a hibákat, észrevételeimet.

Egy javaslatot fogalmaznék meg zárás-ként. A szótárt kétségkívül nagy örömmel használják az egyetemi szféra minden szintjén, annak idején angol szakosként, majd később az első publikációk írásakor magam is sokszor fellapoztam volna egy ilyen referenciaművet. Ha viszont a szótár további célközönsége a szakfordítók, és az adatállomány térítésmentesen hozzáférhető, akkor a számunkra a leghasznosabb az volna, ha ezt az értékes szóanyagot a szerzők excelben vagy más szerkeszthető formában is megosztanák, hogy a fordítók integrálni tudják a fordítástámogató eszközeikbe.

B. Papp Eszter